

CSIKY GERGELY.

Csiky Gergely.

— Irodalmi vázlat. —

A magyar irodalom Csiky Gergelyben egyik legszorgalmasabb és leghivatottabb munkását vesztette el. E banálisnak látszó állításomat nem szándékozom földadni, sőt nagy súlyt helyezek rá, a mennyiben legvilágosabban megjelöli a szempontot, melyből az egész alakot felfogni és megmagyarázni óhajtom.

Hogy Csiky Gergely szokatlanul kimagasló tehetség volt, ahhoz kétség nem fér, a minthogy természetesen az sem képezi vita tárgyát, hogy benne költői lélek lakozott. De e nagy tehetség és e költői lélek sajátos módon alakult ki, s végső eredményeiben igen érdekes tanulságokat nyújt. Csiky szorgalmas és munkás ember volt, s e szorgalom őt a rendszeres munkára szoktatta; s a költői képzelet és költői hevülések a tervszerű nyugodt munkálkodás folytán mind szűkebb és szűkebb térre szorultak. A benne lakozó őstehetség és poézis soha sem veszett el nyomtalanul. Majdnem minden során, minden alakján és minden árnyalatán ott látszanak a genie oroszlánkörmei, mindenütt szemünkbe tűnik a distingvált, sokat és érdekeset, szépet és jellemzőt meglátó poeta sajátossága, csak hogy az ő pályájának specialis körülményei mindezen kiváló tulajdonságokat, hogy úgy mondjam, megtizedelték.

Az irodalmak története sok analog esetet mutat fel. Nagy tehetségek a külső körülmények folytán kénytelenek néha beállni az irodalom napszamosai közé s igen sokszor be sem várhatva a költői ihlet és lelki tevékenység működésének befejeződését, dolgozniok kell. Hogy ilyen viszonyok között a költői alkotás mellett sok a szakmány-munka, azon alig lehet csodálkozni. Csiky Gergely írói méltatásánál pedig nem szabad elzárkózni e kérdés megvitatása elől. S nincs is erre alapos ok. Hiszen ezáltal az ő babérkoszorúján a legkisebb kár sem esik. Olyan nagy írói alak ő, hogy költői pályája az objektív magyarázat legszigorúbb vizsgálódásai előtt is szilárdan és biztosan megáll.

Először akkor érintették homlokát a múzsa csókjai, midőn a papnevelő intézet nyugalmas csendjében az egyház szolgájának készült, nem is álmodva a világi élet zajos dolgairól. Komolysággal és nagy buzgalommal tanulmányozta az antik és modern irodalom remekeit, fordított és irt költeményeket, elbeszéléseket, vizsgálódott eszthetikai és irodalmi kérdések fölött, sőt papsága idejében is elbeszélések, az életből merített novellák írásában talált élvezetet a mellett, hogy az egyházi szakirodalom terén is nagy eredménnyel foglalkozott. De ezeket mellőzve is, az a körülmény, hogy ily helyzetben írja meg első drámai alkotását, a romantikus irányú »Jóslat«-ot, bizonyosság a mellett, hogy Csiky Gergelyben költői szív lakott, mely minden időben követelte a maga táplálékát. A »Jóslat« színpadi sikere határozott Csiky pályája fölött. A költői dicsőség varázsa nem hagyta nyugodni, újabb és újabb alkotásokra serkentette.

A 70-es évek magyar drámai irodalmát a romantikus dráma korának nevezi az irodalomtörténet. Rákosi Jenő, ez az izmos és eredeti tehetség »Aesopus« című vígjátékával egy irányt jelölt ki, melyen legtöbb újabb drámaírónk bizonyos útat megtett. Ily viszonyok között lépett fel Csiky Gergely s még erősen hatása alatt levén antik tanulmányainak, természetesnek látszik, hogy ő is a romantikus írók táborába állott. Érdekes időszak ez drámánk történetében, mely napjainkig tart. Azok közül, kik ez

irányban megindultak, többen mai napig lobogtatják a 25 évvel ezelőtt kibontott zászlót. Bartok és Doczi Lajos még ma is előszeretettel keresik fel a romantikus feldolgozásra alkalmas tárgyakat, sőt legújabban is akadtak fiatal írók, kik ily eszközökkel akarnak hatást elérni. Nem tartozik cikkünk keretébe e költészet részletes taglalása és kimutatása ez irány helyes elemeinek és téves vonásainak. Bizonyos az, hogy a kor szelleme egy más természetű dráma-irodalmi irányt sürgetett, s kiválóan fontos az a körülmény, hogy a kornak e szükségletét éppen Csiky Gergely ismerte fel.

A társadalmi élet problémáinak költői megoldása a színpadon mindig a drámairás főfeladatai közé tartozott. Nálunk Kisfaludy Károly, Szigligeti Ede sok öntudatossággal és tervszerűséggel kísérleteztek e téren; mindkettőnek volt is bizonyos mértékben hatása, azonban az igazi modern társadalmi dráma még mindig nem született meg Magyarországon. Csiky irodalmi fellépésének éppen az képezi egyik legnagyobb szerű érdekességét, hogy romantikus műveinek hatása mellett is fölébredt benne a gondolat, egy új irányt kijelölni, melyen haladva a kor sürgető kívánalmainak könnyebben eleget lehet tenni. 1880 január 23-án adták elő a »Proletárok«-at, az első igazi és erőteljes magyar társadalmi színművet, s ez a nap a magyar dráma történetében mondhatni korszakalkotó lett. Az ihletett költő, a logikusan gondolkozó fő és az élesen látó szem közös terméke e mű, melynek hatását hosszasan fejtegetni fölösleges munka volna. E mű 11 év alatt 41-szer került színpadra, s hatása mindig élénk és erőteljes volt. A modern társadalmi élet ily elevenséggel, ilyen hűséggel és érdekes módon még nem volt magyar drámában feltüntetve, s a kritika és a közönség nagy lelkesedéssel üdvözölte a magyar dráma merész reformatorát.

Ez magyarázza meg, hogy Csiky Gergely egész erejével a hatásosnak bizonyult drámai műfaj kultiválásához látott, s későbbi drámairói működésének legnagyobb részében, ez irányt követte.

Ekkor Csiky Gergely — mint tudjuk — egyházi állásából kilépve a nemzeti színháznál külsőleg is mind erősebb pozícióra tett szert, s minden erejét ez intézet ér-

dekében használta fel. Tanára lett az orsz. színésziskolának s később ő volt a nemzeti színházi dramaturg. Az ábrándozó és az életet szemlélő poetában mindig jobban és jobban fejlődött ki az irodalmi munkás, kinek dolgozni kell, kinek újabb és újabb alakításait a közönség türelmetlenül várja. S Csiky Gergely mind e kívánságoknak eleget tett. Dolgozott lankadatlanul, írta a színműveknek egész sorát, ellátta a repertoirt újdonságokkal, s más téren is nagymérvű működést fejtett ki; és így nem is föltűnő, hogy költészete nem mindig egyenlő értékű, s hogy a költő helyét néha a gépiesen dolgozó író foglalja el.

Irodalmi működésének részletes fejtegetését mellőzve, lássuk az ő költészetének főbb vonásait, jellemző sajátosságait. Gazdagnak szeretném első sorban e költészetet nevezni. Nem a drámák száma, (1875—1891-ig 29 eredeti mű), hanem a bennök felölelt világ gazdagsága és változatossága miatt. A legérdekesebb helyzeteknek egész sorozata, a jellemző alakoknak egész gyűjteménye található fel Csiky drámai műveiben. Legerőtlenebb és lazább műveiben is előfordul egy-két érdekes jelenet s akad egy-pár alak, kik újszerűségük s némely jellemző vonásaik által érdeklődést keltenek. Sikerültebb alkotásaiban valóságos fényűzést visz végbe, midőn a típusoknak különféle árnyalatait állítja elének, akárcsak a kiváló francia drámaíró: Sardou. Mellőzve a »Proletárok«-at, gondoljunk csak »A Stomfay-család« kapzsi örökösire. Hányan vannak? s mindegyik más vonást szolgáltat az összkép teljes határához. — A 80-as évek első felében alkotta Csiky az ő legbecesebb műveit. Az említetteken kívül a: Czifra nyomorúság, Mukányi, Bozothy Mártha, Buberékok, mind ez időszak termékei. Ezekben sikerül neki az életet komoly és vig oldaláról a maga változatosságában, sokszor igen érdekes vonásokban, és mindig hatásosan bemutatni.

Egy komoly dráma képezi e művek vázát, melyet a vigjátéki helyzetek és alakok derült világa tesz vidámmá. Ez a specifikus Csiky-genre, melynek nevezetes mintákat nyújtott Sardou érdekes költészete. Nem kutat nagyon mélyen az emberi lélek rejtekében Csiky, soha sem fejteget

kényes és erősebb problémákat, s így a külső gazdagsággal nem párosul a belső tartalomnak az a gazdagsága, mely a nagy drámaírókat jellemzi. Talál Csiky sok érdekesebb az életben, az emberek viszonyaiban, lát igen jellemző dolgokat, s tud ezekről hatásosan és érdekesen beszélni, tehetségében áll az életképet sok hűséggel rajzolni, hanem bonyolultabb pszichológiai problémák megoldásánál ereje némileg gyengül s a belső tartalom hiányosságát sokszor külső hatásokkal kénytelen takargatni. Csak példa gyanánt emlitem meg az »Örök törvény« Orláthy Györgyét, s a »Vas ember« Bárdi Gábor-ját, mennyire gyengén áll emez tragikai tartalom dolgában, s mennyire visszataszító marad az ridegségében. Mindkettő az érdekesebb lélektani megoldásnak anyaga, s Csiky drámailag érdekessé teszi mindkettőt, de a mélyebb bonczolgatást egyszerűen mellőzi. Találhatnánk még sok ilyen fejletlen, vagy kevéssé megmagyarázott alakot; de eszünk ágában sincs ilyesmikre vadászatni. — A tény, mit konstatálni akarunk, hogy Csiky gazdag költészete, nem mély költészet. Van benne élet, sok szellem és a hatásnak sok más tényezője, azonban a lélek-buvár, a filozof magasabb igényeit nem mindenütt elégti ki.

Csiky Gergely költői pályájának utóbbi évei sajátosan a hanyatlás képét mutatják. Első műveiben az ihletett költő nyilatkozott, s hinni lehetett, hogy az életet közelebről ismerni kezdő poeta mind mélyebbre fog hatolni az élet és ember vizsgálatában, s mind értékesebb dolgokat fog napfényre hozni. »A cifra nyomorúság« és »A Stomfay-család« csak ezt jósolhatták. S ki tudja mi történik, ha a külső körülmények meg nem akasztják a szellem működését. Hogy a poétából lassanként mintegy szerepiró lett, ez olyan biztos következménye a külső viszonyoknak, mit könnyű megérteni. Legérdekesebb az, hogy Csiky mint ilyen is megőrzött elég poézist és elég kedélyt, s az irodalmi színvonalat soha fel nem áldozva, mindig kölcsönzött műveinek némi belső értéket is. Sőt legújabbán több közepes hatású mű után »A nagy m a m á«-val szerzett meglepetést, mely minden hibái mellett is Csiky kiválóbb termékei közé tartozik. E műben ismét az invenczió gazdagságával, törülmetszett eredeti alakokkal találkozunk, s ha-

bár a kompozíció bizonyos ponton gyengül, a mű mindvégig érdekes és hatásos. Lehetséges, hogy Csiky költészetében már nagyobb mérvű emelkedés nem állott volna be, de az bizonyos, hogy még igen sok hatásos drámai alkotása gazdagította volna a magyar színházak műsorát s kétséget nem szenved, hogy művészeinknek még igen sok érdekes feladat megoldására nyújtott volna alkalmat. Már maga az a körülmény, hogy a modern francia dráma egyeduralmát, s sokszor igen veszedelmes népszerűségét megingatta, oly érdeme Csiky Gergely irodalmi működésének, melyet sem társadalmi, sem irodalmi szempontból nem lehet tekinteten kívül hagyni. A drámai technika összes mesterfogásainak birtokában lévén olyan műveket tudott alkotni, melyek az érdekesség felkeltése és a drámai hatás tekintetében szerencsésen versenyeztek a francia szellem újabb alkotásaival. — Nem vet fel, mint Dumas (ámbar sokszor csak látszólag) úgy nevezett nagy problémákat, nincs meg az ő költészetében Feuillet-nek romantikus világa, ő az életet akarja költőileg rajzolni, annak drámai összeütközéseit élénk állítani, s e törekvését kisebb-nagyobb siker is koronázza.

A szorosán vett társadalmi színmű határait elhagyva, fölkereste ő a tragédia komoly világát, sőt némi előszere-ttel kutatott a magasabb komikum derült vidékein is. S e kirándulásából sem tért vissza üres kézzel: mindkét nemben sikerült értékes műveket létrehoznia. Tragédiái (pl. Spartakus) külső felépítésében elég biztos kézzel halad, de a szenvedélyek harczát oly mély igazsággal és pszichológiával nem képes festeni, hogy egész lelkünkben meg-hasson. Sokkal közelebb állott hozzá a komikum, melynek igen hatásos elemeit alkalmazza (J ó F ü l ö p, A n a g y r a t e r m e t t) ámbar igazán klasszikus magaslatra ritkán tud emelkedni. M o l i e r e tanulmányozása különösen »A nagyra-termett«-nél érezhető, azonban a francia klasszicizmus nagy költőjének művészi mérséklete nem korlátozta a mi szer-zőnket abban, hogy némely komikus alakból ne csináljon karrikaturát.

Kiváló jó tulajdonságokból, érdekes vonásokból, s kisebb-nagyobb fogyatkozásokból alakult ki Csiky Gergely

költészete. Egy fényes tehetségű ember szorgalmas és gondos működésének képe ez, melynek beható és részletes kifejtése a magyar irodalomtörténet méltó munkája leend.

Az a pár vonás, mit még vázlatom kiegészítéseül a képre vetnem kell, nem tartozik szorosan a magyar drámaíró egyéniségéhez. A regény irodalom terén aratott sikerei (az Atlasz-család, Sisiphus, Atyafiak), örökbecsű műfordításai (Sophokles, Plautus stb.) az elhunyt költő dicsőségét hirdetik. Sőt nagy kiterjedésű tevékenység mellett arra is volt ideje, hogy hatalmas prózai művek mesteri átültetésével szolgáljon az irodalomnak. Nem győzöm eléggé bámulni Taine Hippolit műveinek általa eszközölt remek fordítását. A nagy francia filozof rapszodikus, szokatlan, sajátos és színgazdag stílusát, gondolatainak legfinomabb árnyalatait már nagyobb tökélyvel visszaadni nem lehet, mint a hogy ezt Csiky Gergely tette. Kisebb tanulmányait, akadémiai bírálatait is nagy gondosság jellemzi.

Legutolsó színművét az »A tyafiak«-at halála után egy héttel adták elő a nemzeti színházban, — s még két elő nem adott mű képezi az örökséget, mit nemzetének hátrahagy. — Helyesebben nevezhetném e posthumus műveket az örökség megtoldásának, hiszen költészetének egész gazdagsága: egy dús irodalmi örökség, melynek gyümölcsseit több nemzedék fogja még élvezhetni.

Esztegar László.

Egy örmény író uti rajzaiból.

— La Transcaucasie et la Péninsule d' Aphéron; Souvenirs de voyage, par Caluste S. Gulbenkian, Paris, 1891. —

Egy eleven tollú konstantinápolyi örmény író, Gulbenkian Transcaucasia jelen állapotáról nyújt a fennebb megneveztük könyvben érdekes képet a hely színen gyűjtött adatok nagy bőségével s igen vonzó előadásban. »Mielőtt még ismertem volna a Kaukazust, úgymond munkájának egyik helyén, már szerettem ezt az országot és régi legendáit, ezeket a hegyeket, melyek közé atyáink az emberiség bölcsőjét helyezték, ezeket a völgye-

ket, melyeknek ölén több mint száz erőteljes népfaj élt egykoron, annyira elzárkózva a külső befolyásoktól, hogy nagy részük még most is olyan, mint Jason idejében volt. « Ezek a tájak, melyek annyi mindennek látták kezdetét és végét, nem látszanak szerzőnk előtt képtelennek új dicsőségre és jóllétre. Ez idő szerint mintha álomba volnának ugyan merülve, de ki tudja, vajjon nem fogják-e valamikor lerázni magukról a zibbadságot s magasan lobogtatni a Nyugat békés és jótékony polgárisodásának zászlaját. Örmény utazónknak teljes bizalma van e vidékek jövőjében, de arról is mélyen meg van győződve, hogy csakis a modern ipar kelthet itt új életet. Heraclea, szegényes helység, nem fog elveszni, mert előbb-utóbb akadni fog merész vállalkozó kőolaj bányáinak a kiaknázására. Samsun, a hajdani Amisos, új életre fog kelni, midőn a konstantinápolybassorahi vasút véglegesen kiszorítja a tatár póstaküldönzketet. Új Argonauták fogják körülhajozni a Jason-fokot, a »Yosun Burun«-t, hogy járműveikre rakják Trebizondban az iran-i fensikokról érkező árukat, s Batum-ban a gori-i bort, a samarkandi szőnyegeket s a »tüzsik«-ből felfakadó petroleumot.

Könnyű megértenünk, hogy ezen a naphtával telített vidéken, ezeknek a »lángforrások«-nak közepette az első kaukazi letelepülők, félelemtől és csodálattól megkapatva, imádni kezdték a tüzet, mint az istenség jótékony, de egyúttal rettenetes megnyilatkozását. A mai kor tudománya véget vetett e hitnek is; Surakhanéban, Balakhanéban, Bakuban, az ipar megölte a mazdeismust.* Vajjon mit mondanának Cyrus kortársai, ha látnák, hogy a szent tüzeket egy ipartelep megvilágítására használják fel, s hogy háromszor szent templomuk egy gyár épületei közé van befoglalva?

Megpróbálták egy ideig a régi idők szellemét összeegyeztetni a modern ipar követelményeivel. El lőn határozva, hogy a kokérofi petroleum-finomító érintetlenül hagyja a tűz templomának szent területét s néhány évvel ezelőtt Indiából jött pars papok az orosz czár jelenlétében áldoztak a régi cultus oltárán. Gulbenkián látta még s le is írja

*) Tüzimádást.

ezt az ősrégi szentélyt. Hindu feliratokkal elborítottaknak találta falait. Egy idő óta azonban színes faragványokat hoznak Európából ide is s a hívők épen oly vallásos tisztelettel hajolnak meg ezek előtt is, mint Zoroaster örök lángja előtt. De hajh! ez a szentély is el fog tűnni; a petroleum-finomítónak az üzlete megnagyobbódott, a szentély útjában áll s már el is van határozva a lebontása!

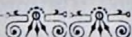
Szerzőnk elkalauzol bennünket azokra az ipari telepekre s gyárakba, a holt tájak legnagyobb kincsét, a petroleumot a kivitelre előkészítik. Elvezet Baku-ba, melyet »tsernagorad«-nak, »fekete város«-nak neveznek. »Itt minden fekete, a falak, a föld, a levegő, az égbolt; érezzük, beleheljük a petroleumot; éles szaga megkapja a torkunkat s olajos sár borítja el a talajt. Hol vannak Mingrelia erdői, Karabagh üde zöldje, Tiflis vidám látképe? Ez a petroleum országa, itt kell keresnünk Transcaucasia felvirágzását. Nem egészen három évtized alatt több mint kétszáz petroleum-finomító gyár épült Baku-ban. A petroleum nélkül soha se jött volna létre a batumi vasút.«

Barangolásai közben, a mingreliai utak mentén, megállapodik Gulbenkián, hogy egy pillantást vessen a Kaukáz bérctetőire »mély szakadékaikra, végtelen erdőikre, buja és vad növényzetükre.« Megpihen a Risni-ből Kutaisba vezető úton, mely két sor kert, az esőtől még nedves granátvirágok közt nyulik tova. Beszédbe elegyedik a járókelőkkel, fajrokonáival, georgiaiakkal s mingreliaiakkal, kik a nemzeti »khama«-val vannak felfegyverkezve s a fekete asztrakánból készült »papak«-ot viselik a fejükön. Meglátogatja Imerethia hegyei közt azokat a romba dőlő régi vázakat, melyek Mariam georgiai királynénak, Dádián leányának idejében épültek. A tífisi karavanserail-okban meghallgatja öreg cserkeszek elbeszéléseit, a régi legendákat Dávid királyról, a Hódítóról, »a két tenger közti földnek korlátlan uráról.«

De ámbár alaposan ismeri e tájak történeti múltját, előszeretettel foglalkozik mégis a jelennel s különösen a kereskedelmi és ipari fejlődésben nyilatkozó ígéreteivel a jövőnek. A mit valóban nem is csodálhatunk. A keletiek egészen más szemekkel nézik a Keletet, mint a nyugati

utazó. A hol festői rom köti le az utóbbinak figyelmét, ott fájdalmas emlék ujúl meg amazok lelkében. A hol a messze Nyugatról jött turista kellemesen elmereng a vidék néma csendjén, ott a keletiek álmaikban rendet és jó kormányzást, új és tiszta városokat, vasútakat, a polgárisodás örök munkáját látják. Gulbenkián egész lelkesedéssel beszél arról a vasútvonalról, melyet a kaukazi erdők mentén terveznek s a melynek elágazásai össze fogják kötni Tiflist Vladikavkazzal és Kars-sal, »A leküzdendő nehézségek, úgymond, nem lesznek jelentékenyek s az utas talán rövid idő múlva, a nélkül, hogy elhagyni lenne kénytelen a vasutat, egy folytában Páristól Kars-ig fog mehetni, kétszáz kilométernyire Erzerumtól.« Van valami megható ebben a formájában a megemlékezésnek az örmény író ősi hazájáról s annak távoli, dicső emlékekben gazdag városáról, melynek népe az időknek minden mostohasága daczára hiven ápolja még mindig lelkében a szebb jövőnek hazafias reményeit!

Dr. Molnár Antal.

A gróf Karácsonyi család őse és genealogusaink.

Azon alkalomból, hogy ő Felsege apostoli királyunk, a hazai magyar-örmények egyetlen főuri családjának ősei erénydús pályáján haladó egyik ivadékát, beodrai gróf Karácsonyi Aladárt, a magyar főrendiház örökös tagját, újabb kitüntető kegyében részesíté s neki a kamarási méltóságot adományozni kegyeskedett, azt hiszem nem élek vissza t. olvasóimnak szives türelmével, ha a hazai magyar-örmény nemes családok elsőrangú tündöklő napjának, e honszerető nép gyémántkiadásának, a gróf Karácsonyi családnak, melynek tagjai oly nagyösszegű fényes adományaikkal nevüket a hazai történelem évlapjain már régen feledhetetlenné tették, őseiről egyetmást annyival is inkább elmondok, mert ezzel az összes magyar czimertani és genealogiai munkákban kivétel nélkül vörös fonalként végig

húzódó több mint százados tévedésnek megadom a már rég megérdemlett kegyelemdőfést.

Ha végig lapozunk az irodalmunkban időnként megjelenő és több vagy kevesebb beccsel bíró heraldikai vagy genealogiai műveken, a gróf Karácsonyi családnál első sorban is azon adat ötlük szemünkbe, hogy a család őse Karácsonyi Tivadar volt, ki 1718-ban III. Károlytól nyerte czimeres nemes levelét. Ezt olvashatni, hogy csak a legfőbb forrásművekre hivatkozzam, Nagy Iván, Magyarország Családai cz. alapvető műve VI. köt. 87. lapján. Hasonlót regél a Nürnbergben 1885-ik évtől folytatólagosan megjelenő Siebmacher, Grosses und allgemeines Wappenbuch cz. nagyterjedelmű mű is a IV. köt. 287. lapján. Sőt mi több, a mi fölött eléggé csodálatunkat ki nem fejezhetjük, így ír a magyar heraldikai és genealogiai társaság kiadásában Budapesten 1888-ban megjelent Magyar Nemzetségi Zsebkönyv is az I. rész 135. lapján.

Ezen nézet pedig fölötte téves. III. Károly ugyanis 1718. márczius 21-én nemesi rangra emel Karácsonyi Tivadar személyében egy olyan Karácsonyi családot, melynek a magyar-örmény származású gróf Karácsonyi családdal absolute semmi összefüggése sincs és így ennek őseként nem szerepelhet.

III. Károly megnemesíti 1718-ban, — jól jegyezzük meg ez évet, — a mai szorosabb értelemben vett Magyarország délvidékén lakó Karácsonyi Tivadart a budapesti országos levéltárban elhelyezett Liber Regius I. köt. 560. lapján levő armalis szavai szerint:

»Quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum, signanter vero Cognati Nostri Nobis sincere dilecti, Illustris Eugenii Francisci Ducis a Sabaudia et Pedemontio, aurei velleris Equitis, Armorum Nostrorum per antelatum Regnum Nostrum Hungariae supremi Generalis Commendantis et actualis intimi Consilarii Nostri, humillimam supplicationem Nostrae propterea factam Majestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis fidelis Nostri strenui Theodori Karácsony, quae idem pro locorum et temporum varietate, atque occasionum exigentia, sacrae praelibati Regni Nostri Hungariae Co-

ronae, gloriosisque Praedecessoribus Nostris, ac jam Majestati quoque Nostrae cum alias semper, tum potissimum occasione nuperae Anno 1717. proxime praeterito factae immanis Tartaricae irruptionis, per athleticam ejusdem colluviei dissipationem et multorum infeste congregientium sauciationem et peremptionem officiique veri christiani, et martialis partus publicam declarationem, fideliter et constanter exhibuit. . . .«

Vagyis nemesi rangra emeli III. Károly király Karácsonyi Tivadart, mert rokona Jenő, Szavoja és Piemont hercege, akkor Magyarországon működő fővezére hívta fel az ő figyelmét ezen Karácsonyi Tivadarra, ki nemcsak az ő, hanem dicső elődei uralkodása alatt is már huzamosabb idő óta s különböző alkalmakkor, de különösen az 1717 évi tatár betörés alkalmával magát vitézsége által kitüntette.

Ezen Karácsonyi Tivadart azonban a gróf Karácsonyi család ősének nem tekinthetjük, ha meggondoljuk, hogy a jelenleg is édes hazánkban élő magyar-örmény családok között a gróf Karácsonyi család az egyedüli, mely nem — miként az összes hazai örménység — 1672-ben jött be e mai hazájába, hanem csak is 1716-ban, tehát vérokon fajuk letelepedése után 44 év múlva hagyta el Moldvában előbbi hazáját s keresett más hont a mai Erdélyben. Egy csak 1716-ban megtelepedett családot 1718-ban, mint olyant, mely már huzamosabb idő óta tántorithatatlan hűségének és vitézségének több uralkodó alatt adta fényes tanújelét, III. Károly meg nem nemesíthetett, eltekintve azon fontos körülménytől, hogy egy azon korban kizárólag kereskedést űző családról fel sem tehető, hogy az mindjárt letelepedése után már lakhelyétől, a bérczes Erdélytől nagyon is messze eső vidékeken a betörő tatárok ellen küzdjön.

Lépjünk azonban ki a conjecturák messzevezető tömkelegéből s szólaltassuk meg a Bécsben 1749. június 15-én Mária Terézia által kiadott és eddig összes genealogusaink előtt ismeretlen nemeslevelet, mely míg egy részről a gróf Karácsonyi család ősére vonatkozó eddigi téves nézet megdön-

tésére vezet, más részről megismertet bennünket a gróf Karácsonyi család czimerszerző őseivel s az ősi czimmerrel.

Az országos levéltárban levő czimerlevél fogalmazványa a bevezető sorokban így hangzik: »Nos Maria Theresia etc. Tibi fideli Nostro Christophoro Karácsony, Oppidi Nostri in Haereditario Nobis Transsylvaniae Principatu Armenopolitani Civi et Senatori Salutem et Gratiae Nostrae Caesareo-Regioque Principalis incrementum. Quandoquidem Te, fratresque tuos Nicolaum et Lucam, postquam ex Moldaviae oppido Batesan dicto, relictis ibidem Domibus vestris, ac aliis rebus mobilibus universis in antelatum Principatum Nostrum anno adhuc 1716-to migrassetis, isthicque in praedicto Oppido Armenopolitano vestrum fixissetis domicilium, et Schismate Orientalis Ecclesiae, Eutichianisque erroribus ejuratis, Vos Sacrae Romano-Catholicae Ecclesiae univissetis, studuissetisque etiam servitium Nostrum inter reliquos ejusdem Oppidi Cives quaesturae deditos pari modo promovere, cum negotiationibus Vestris utilitatem Aerarii Nostri ad duo, tria florenorum millia quotannis ampliasset, teque inter Senatores, et in Judicem subinde ejusdem Oppidi assumptum, qua Senatorem a viginti annis, nec secus in ea, quam ut Judex gessisti, functione Consilia, operamque tuam in servitii Nostri promotionem zelose, utiliterque convertisse, tum vero damni illius, quod a Pervianis in nostro Hungariae Regno anno 1735-to tumultuantibus Vobis ultra sex millia florenorum fuit illatum, non aliam, quam quae a Nostra fieri posset munificentia, refusionem consequi potuisse, fide digna nonnullorum Fidelium Nostrorum relatione acceperimus. Te proinde Christophorum Karácsony, Conjugemque tuam Mariam Magdalenam, et filios tuos Deodatum, Simonem ac Jacobum, filiamque Catharinam, ac per te praedictos Fratres tuos Nicolaum et Lucam pariter Karácsony, illiusque Conjugem Susannam, hujus vero Huvantem, ac filios Christophorum, Karácson, Martinum, et Nicolaum, filiamque Mariam jam natos et imposterum Divina e Benedictione nascituros e conditione ignobili eximentes in coetum nobilium duximus esse annumerandos etc.«

Dicső királynőnk Mária Terézia tehát 1749-ben Karácsonyi Kristóf szamosújvári polgárt és tanácsost, ki viszszaahagyva a moldovai Botusánban lakhelyét és összes ingó vagyonát, Miklós és Lukács fivéreivel együtt 1716-ban Erdélybe költözött, a csak kevéssel azelőtt alakult Szamosújvár városában letelepedett, a görög keleti egyház és Eutyches tévtanaitól bucsút véve a római kath. egyház híve lett, polgártársai között a kereskedelmet nagy mérvben előmozdította, adóczimen évenként az ország pénztárába 2—3000 forintnyi összeget beszolgáltató, több mint husz éven keresztül előbb mint városi tanácsos, utóbb mint bíró a leglelküimeretesebben működött s végül az 1735-ik évi Peró-féle lázadás alkalmával szenvedett mintegy 6000 forintra rugó kár némi kárpótlásul s alattvalói hű ragaszkodása és szolgálatai megjutalmazására megnevesíti. Nemesi rangra emeli ugyanis első sorban Karácsonyi Kristóft Mária feleségével, Bogdán, Simon és Jakab fiaival, nem különben Katalin leányával, másod sorban pedig fivérét Miklóst Zsuzsanna feleségével, végül másik fivérét Lukácsot Huvas feleségével Kristóf, Karácson, Márton és Miklós fiaival s netán ezután származó összes mindkét nemű utódaival egyetemben.

Ezen Mária Terézia királynő által megnevesített szamosújvári örmény polgár, Karácsonyi Kristóf az, kit a nagynevű gróf Karácsonyi család ősének tekinthetünk. Eltekintve ugyanis azon egyszerű körülménytől, hogy a magyar-örmény nemzetiségű gróf Karácsonyi család egy Magyarország délvidékén lakó magyar családnak eredetét nem köszönheti, kiviláglik ez már az 1739-ben Karácsonyi Kristóf részére adományozott czimerből is, mely az armalis szavai szerint a következő:

»Scutum militare erectum quadripartitum in medio umbilicali distinctum, quod argenteo colore formatum bilancem, duae vero a dextris coerulei coloris partes utrobique sirenem manu auream duplicem crucem tenentem, et rubri coloris partes a sinistris bovem subalbum cornubus aureis cornutum referunt, et continent; Scuto incumbit galea Militaris craticulata clausa, quam contegit Diadema regium gemmis, et unionibus ornatum, ex eoque

brachium humanum cataphracto indutum manu gladium evaginatum caesim stringens prominet; a Cono galeae laciniae, seu lemnisci hinc caeruleo et argenteo, inde vero rubro et aureo mixtim coloribus ad Scuti latera defluunt, illudque pulcherrime ambiunt et exornant. . . . »

Vagyis a négyelt pajzs ezüst szív pajzsában mérleg, az első és negyedik kék mezőben arany kettős keresztet tartó syren, a második és harmadik vörös mezőben fehér, arany szarvú ökör látható. Pajzstartó egy pánczélos, vágásra kész emberi kar kivont karddal. Foszlányok jobbról: kék-ezüst, balról: vörös-arany.

Ezen czimert, ha a Karácsonyi család részére 1859. február 7-én Bécsben kiállított s összes genealogiai műveinkben közzétett grófi czimerével összehasonlítjuk, szemünkbe ötlük azonnal, hogy ez utóbbiban a Karácsonyi család csakis czimerbővítést nyert s így a ma is használatban levő grófi czimerüknek alapját a Mária Terézia által 1749-ben ősök, Karácsonyi Kristóf részére adományozott, fennebb leirt ősi czimer képezi.

A Karácsonyi család ezen ősi czimerével találkozunk lépten nyomon Szamosújvárt, hol pl. az ottani kórház (Institutum Karácsonyanum) épületének homlokzata, a görög kath. papnövelde, a Karácsonyi család, ezen imposans ősi fészkének nagyterme is szép domborműben azzal pompázik.

Adja az anyai testvérnemzetet anyai emlőin tápláló édes hazánk Istene, hogy azon növendékpapok, kik egykor nemzetbeli hiveik gondos pásztoraik lenni hivatvák s kik muzsájuk csarnokában naponként szemlélik e díszes czimerreliefet, ép oly lelkes fiai legyenek, a szerencse és megpróbáltatás perczeiben egyaránt, a hazának, minő a czimerszerző egyszerű szamosújvári örmény polgár Karácsonyi Kristóf volt nagynevű utódaival, a gróf Karácsonyiakkal.

Dr. Temesváry János,

Emléklapok az 1848—49-iki magyar függetlenség harcaiból.

II *)

Míg ezek az esetek Erdélyben kifejtöztek, a dolgok Magyarországon más részeiben hatályos fordulatot vettek. Görgei fölmentése és Dembinskinek fővezérré történő kineveztetése nagy felháborodást idézett elő annak barátai között. Ezt az ingerültséget némiképp kimenti az a tény, hogy Görgei alig egy hónappal azelőtt küldötte el proklámációját Windischgrätzhez és már megfosztatott vezéri állásától; aztán az elmozdítás látszólag az igazságtalanság és méltatlanság jellegét is öltötte magára; mert ez épen azon perczenetben adatott tudtára Görgeinek, midőn győzelmet vívott. Azonban a kedvetlenség, ezen változás miatt, bizonyára akkor is nyilatkozott volna, ha a hadvezetéstől való eltávoztatás előbb és más körülmények között történt volna. Ez csapásnak tekintetett . . és az idegenek kineveztetése a nemzetiségi veszteséghez új elemet nyújtott, mert kitört a hivatásszerű elkeseredés. Aztán még hozzá Dembinski azon tisztek közé tartozott, kik legkevesébbé sem tetszettek Görgeinek. Annak vezénylete azon csillogó eljárás alapján alapult, mi az 1830-iki lengyel lázadás guerilla harcaiban nyert alkalmazást; és ezért Görgei és ennek barátai talán némi joggal gondolkodhattak úgy, hogy ez az ember kevésbé alkalmas arra, hogy rendes háborút vezessen; pedig erre szükség volt, ha Windischgrätz meg akarják győzni.

Lett legyen bármi mentségük arra nézve, hogy Dembinski kinevezését ellenezzék, mégis a legnagyobb hibába

*) E cikksorozat Amerikában élő írója, ki a honát védő kardot az írói tollal cserélte fel, becses ígérete szerint ezután is föl fogja keresni lapunkat dolgozataival. Nem kicsinyeljük e ritka megtiszteltetés kiváló szerencséjét, de legyen szabad itt kifejezést adnunk azon óhajtásunknak is, vajha alkalmunk nyílnék még a nemes tábornok urat, a magyar-öröménység e kiválóan érdemes szülöttjét, hazájában: Magyarországon személyesen is üdvözölhetni, — mint az 1849-iki emigrációnak legújabbán visszatérendő tagját. Nem is hiszszük, hogy oly hosszú távollét után ne támadna föl szívében még egyszor az elnyomott honvágy!

Szerk.

estek, midőn arra határozták el magukat, hogy Dembinski-
nek nem fognak szabad kezet engedni. Görgei kezdetben
nem merészelt Dembinski kinevezése ellen tiltakozni; de
később megtette egy beszédben és oly gonosz szándékkal,
hogy e miatt az ő személyes barátja: a hadügymini-
szter (Mészáros) szemrehányással illette. Rövid idő múlva
megfeledkezett Görgei e könnyű bélyegről és hogy daczol-
hasson Dembinskivel, félreismerte ennek tekintélyét.

A Görgei-féle pártoskodás a tiszték közt oly nagy és
az ellenszenv Dembinski ellen oly általános volt, hogy az
osztályparancsnokok végre abban egyeztek meg, hogy a
fővezér letételét kérik. Kossuth maga ment el a táborba,
hogy meggyőződést szerezzen az igazságról és az érzést
Dembinski ellen olyan hevesnek találta, hogy hozzájárult
beleegyezésével ezen letételhez. Ugy látszik Görgei meg-
ragadta ezt az alkalmat arra, hogy Kossuththal újra beszél-
hessen és — bármily különösnek látszassék is — azt a
tanácsot adta Kossuthnak, hogy tegye a had- és pénzügy-
miniszteriumot által a bécsi kormányhoz. (Ezt az ajánlatot
Jellašić is megtette Battyánnak, de ez azt elvetette). E ta-
nács senkit sem elégitett ki, de Bécsnek tetszett. . . Nem
lehet csodálni tehát, hogy Kossuth, elmozdítván Dembins-
kit a vezérletből, a fővezérséget nem Görgeire, hanem
Vetter tábornokra bízta.

Ez a kritikus eset csak siettette a mozgalom utolsó
változását. Felbátorítva — mint a hogy Görgei hitte —
Windischgrätz győzelmei által, feloszlatták a kreamsieri or-
szággyűlést és egy az eseményeknek megfelelő oktroyált
alkotmányt hirdettek. Minden magyar párt kirhóztatta e
cselekedetet, mely régi törvényeiket és szokásaikat sértette
és az uralkodó önkényes akaratát fejezte ki. Erre elégület-
lenség következett; de nemcsak a magyarok voltak azok,
kik a helyzettel nem voltak megelégedve. És valóban igen
különösnek tünne, ha ez másképp történt volna. A krem-
sieri országgyűlés felosztatásánál meztelenebb tettet nem
mutathat fel a korlátlan uralom a márcziusi mozgalom óta.
Sőt nápolyi Ferdinánd is hivatkozhatott a torlaszokra, melyek
az utczákon állítottak fel a márcz. 15-iki államcsinye előtt.
A juniusi szerencsétlen lázadás meglehetősen mentségül szol-

gált arra nézve, hogy összehivassék a cseh parlament; Lamberg megöletése ürügyszernek tekintett arra, hogy a magyar országgyűlés feloszlattassék; Latour megöletése és a cseh követek üldözése elégséges ok volt arra, hogy Windischgrätz Bécs városát szabadságaitól megfoszsza.

Habár — más körülmények közt — a bécsiek kellemesen fogadták volna az alkotmányt, mely a birodalom minden erejét Bécsbe összpontosítja, — most azt senki sem vette szívesen; mert gyanították, hogy a kormányzással Windischgrätz lesz megbizva. A cseh vezetők kétszeresen sértve érezték magukat; először azért, mert az országgyűlés, melytől ők különmemű igazságokat vártak, feloszlatott; másodsor, mert elutasították követelésükkal, mely Csehország számára tartományi függetlenséget kért. A horvátok boszankódba jelentették ki, hogy a Katonai-végvidéket visszaállítják és elválaszszak Horvátországot a szlávoktól, kik a ,katonai-kerületek'-ben laktak. A szerbek panaszkodtak, hogy kerületeikben katonai kormányzat létezik, a vajda hatalma fokozatosan csökkentetik és úgy hitték, hogy most ez a központosító alkotmány minden helyi intézményüket elnyeli. De a legtöbb és legkeserűbb szemrehányás a románoktól eredt. Ezekkel a zavar kezdete óta a legnagyobb megvetéssel bántak a császári tisztek, kiket azonnal ott is hagytak az osztrák seregek, mihelyt Bem Nagy-Szebent bevette — és visszahúzódtak Oláhországba. Míg így elárulva senyvednek, tudomásukra jött az új alkotmány; csak most látták át, hogy most távolabb állanak — mint valaha — attól, hogy különleges szervezetet nyerjenek, melyért oly sokáig protestáltak; aztán még a Bánát azon részét is, mit ők külön román területnek tekintettek, az új intézkedés szerb szabályok alá helyezte.

Az általános elégtelenség ezen helyzete kedvező alkalmat nyújtott Kossuthnak arra, hogy a császárság minden népfaját maga köré csoportosítsa, kiknek közös kívánsága volt a helyi függetlenség, és kik a bécsi kormányban közös ellenséget láttak.

Czetz János, tábornok.

»Egyik sem ártalmas« . . .

II.

— Befejező közlemény. —

A mi fősvény, inyencz emberünk nem feledkezett meg arról, a mit neje újév napján a színészeknek ígért, a mi oly rettenetes háborgásba hozta bensejét s miért még sem tudott egy haragos szót is kiejteni. Most, hogy az ígéret beváltásához oly közel volt az idő, most újra háborogni érzé bensejét és tépelődött magában, hogy miként tudná szép szóval reá birni nejét, hogy ígéretét be ne váltsa. Végre támadt egy eszméje, melyet ő igen jó eszmének képzelt s este a vacsora végeztével így szólt nejéhez:

— Édes Náni! úgy-e te szerelemből jöttél hozzám?

— Furcsa kérdés! — mondá a nő. — Nemis azért, mintha meg lettem volna szorulva, mert kivüled kaptam volna még minden ujjamra tizet!

— No tehát, ha egykor szerelmet éreztél irántam, ha ez érzelem az idő folytán el is párolgott szívedből, de gyűlölet nem válthatta fel ezt; mert én ilyenre okot soha sem adtam! És így, ha szerelmet már nem is, de szeretetet és becsülést kell érezned irántam!

— Nem értem, hogy mire való ez a beszéd.

— Mindjárt megérted csak figyelj. Ha egy kis vonzalom van még szívedben irántam, úgy megteszed egy szép kérésemet, annyival inkább, mivel ennek teljesítésétől függ lelki nyugodalmam? . .

A nő meglepetve tekintett férjére.

— Igérd meg, hogy megteszed!

E szavak oly szeliden, oly könnyörögve mondattak, hogy Busligné valami szánalomfélét kezdett érezni férje iránt.

— Ha hatalmamban áll kérelmed teljesítése — így szólt szintén szeliden — úgy megigérem.

Buslig szemei felvillantak az örömtől.

— Oh nagyon is a hatalmadban áll! — mondá. — Tehát arra kérlek drága jó Nánim, hogy ne készíts újévre dáláuzit!

Busligné e szavakra nagyon meghökkent. Ő sem fedkezett meg a színészeknek tett ígéretéről, a kik gyakran felkeresték egy-egy szép levéllel. Tudta, hogyha dáláuzit küldend nekik, ezért olyan levelek fognak érkezni, melyekkel büszkén eldicsekedhetik ismerőseinek.

És miért nem akarod, hogy készítsek? kérdé.

— Azért fiam, mert azt hallottam, hogy a dáláuzi nagyon ártalmas alkatrészekből van összeállítva. A diótól köhögést kap az ember és erősen bereked; a mák meg mérges növény, hiszen a mákonyt is — melytől örökre el lehet aludni — ebből készítik. Oh! az én lelkiismeretem soha sem lenne nyugodt, ha rá nem tudnálak birni arra, hogy ne küldj a szegény színészeknek dáláuzit, hiszen nekik a hangjukra különösen nagy szükségük van; rekedt hanggal nem beszélhetnek, nem énekelhetnek a színpadon. Ne foszd meg őket kenyérkeresetüktől! S hátha még a gyengébb természetűek meg is halnának, a mák miatt, a dáláuzitól. Embertársainknak halálát okozni borzasztó!

Busligné eddig csak halvány sejtelmével birt férje fősvénységének; mert szelidsége miatt ez mindig el lett palástolva, de annál jobban ismerte inyenczségét. Most azonban egyszerre tisztán átlátta, hogy miért állítja férje ártalmasnak a dáláuzit, a melytől eddig még senki sem be nem rekedt, sem meg nem halt, pedig nagyon sokan ették már idáig e csemegét; a színészeknek sem lett mult új-évkor semmi bajuk tőle. Azt is átlátta, hogy férjét fősvénysége még ostobává is tette; mert különben nem képzelné olyat, hogy egy okos nő elhigyje ezt a badar beszédet. Mindazáltal e gondolatának nem adott férje előtt kifejezést, hanem egy eszmétől megkapatva, csak ennyit mondott:

— Oh! ha ártalmas, úgy semmiesetre sem fogok készíteni.

Buslig Zakariásnak, a kit e szavak egészen megnyugtatták, nagyon édes álmai voltak a dáktákhálváról és egyéb inycsiklandó étkekről.

Másnap ebéd után felnyitá a faliszekrényt, hogy szokása szerint, abból néhány darab dáktákhálvát vegyen ki s papirba csomagolva, zsebébe rejtse és a délután folyamán kérödzék rajta az üzletben.

De ha egy Meduza-fejet pillantott volna meg a szekéreny belsejében, nem tett volna reá nagyobb hatást, mint az, a mit ott látott, vagy inkább: a mit ott nem látott.

Szinte kövé vált csodájában: a dáktákhálvának csak hült helye volt ott. Tegnap még két darab maradt volt a táiban. Máskor ha így fogytán volt, másnap már friss készlettel felhalmozva találta a tálat s most még az a két darab is eltűnt.

— Náni fiam! — kérde nejétől — nem készítetted dáktákhálvát?

— Nem! hangzott lesujtólag a rövid felelet.

— Hát az a két darab, a mi tegnap a táiban maradt hol van?

— A kutyának adtam.

— Hah! . . .

Emberünkől szinte kitört a harag, de újra legyőzte ezt szelidsége.

— Hát miért adtad a kutyának? hiszen tudod, hogy én élek-halok érte! mondá fojtott hangon.

— Már édes Zaki! ha neked van lelkiismereted, nekem is van ám! Ha te még a színészeket is — a kik idegenek hozzád — félted a dáláuzi ártalmas voltától, hogyne félténélek én téged — hisz te vagy mindenem a földön! — a dáktákhálvától, melyről épen ma hallottam, hogy mily nagyon ártalmas a gyomornak.

Ezután ez a két ártalmas csemege ki lesz küszöbölve a házunkból. Ez erős elhatározásom! . . .

E szavak oly hangon mondtak, hogy Buslig Zakariás mindent megértett ezekből és szó nélkül távozott.

Elment az üzletbe. Hogy itt milyen délutánt töltött, azt a magam fajta gyenge toll nem képes hiven ecsetelni.

Még pipára sem gyujtott szegény. Többször nyult önfelédten a zsebébe; a nyelvével csettentett, a száját nyalogatta, szóval megtette azon műveletet, a mit a dáktákhálva evése közben tenni szokott.

Oh mennyire hiányzott neki ez a drága jó csemege, mely eddig oly édessé tette életét!

Mit tegyen?

Ha nem készít neje több dáktákhálvát, úgy ingyencsége miatt érez kinokat, ha készít, ezt anélkül nem teszi, hogy dáláuzit is ne készítsen a színészek számára s így fösvénysege miatt kell szenvednie. Vagy mással készítettessen dáktákhálvát? Ezzel compromitálná nejét és nevetség tárgyává tenné magát. Aztán nemis tudja ezt senki ugy elkészíteni, mint neje.

Nagy küzdelem folyt ingyencsége és fösvénysege között, végre mégis — hiszen: ki is találták már ezt kedves olvasóim! — az előbbi lett a győztes.

Este aztán így szólt nejéhez Buslig Zakariás:

— Megkérdeztem az orvostól, hogy ártalmas-e a dáktákhálva? azt felelte, hogy egy cseppet sem ártalmas.

— Ugy?! Hát a dáláuzi ártalmas-e?

Ezt oly hangon mondá az asszony, mely világosan elárulta, hogy milyen feleletet vár.

A fösvényesség még egyszer felütötte a fejét, de az ingyencség egy csapással újra leteríté.

— Egy-ik sem ár-tal-mas, dadogá Buslig Zakariás.

Neje mosolygott az orra alatt.

— No ugy hát készitek mind a két féléből bőven — mondá — miután te megnyugtattál a felől, hogy: egyik sem ártalmas.

Minthogy már a végére értem annak, a mit elbeszélni akartam, tehát úgy hiszem, eléggé kiviláglott itt a végén, hogy melyik tulajdonság van Buslig Zakariásban nagyobb mérvben kifejlődve.

Kritsa Klára.

Nép és nemzetiség.

Ha az államot, mint személyes étellel bíró szervezetet tekintjük, ebben csak egy nemzetet találunk, mely hivatva van arra, hogy benne az állam jellege megnyilatkozzék. — A magyar államot, az egységesség és oszthatlanság által consolidált magyar államot alkotja az ezen földterületen élő nép, mely a magyar nemzet politikai értelemben vett fogalmát teljesen fődözi. De az államon

belől, a nép fogalmát a nemzetiségek conglomeratuma adja meg, értvén nemzetiség alatt az állam népének egy olyan területi és számszerű tagosulatát, mely rendszerint bizonyos területi határokon belől a nyelv, történet, szokások, intézmények és a faji jelleg (race) közösségénél fogva az emberek csoportjának egy nagyobb tömegét az összetartozandóság érzeténél fogva egyesíti magában. Így áll elő a román, szerb, német stb. nemzetiség. Kérdés tárgya lehet itt, vajjon a hazai örménység, közjogi értelemben alkotékülönálló »nemzetiséget,« vagy pedig a politikai értelemben vett magyar »nép« fogalmában absorbeáltatik? E kérdésnek gyakorlati jelentőséget tulajdonítani nem lehet, mert eltekintve attól, hogy nálunk a nemzetiségeket, mint ilyeneket közjogositványok nem, hanem tagjaikat az állampolgári jogviszony tartalmából folyó polgári és politikai jogok (nemzetiségi egyenjogúság), mint állampolgárokat illetik, különben sem forog fenn ok, mely a folytonos egybeolvasás munkájának separatikus elméletekkel leendő megállítását czélozná. — A tényleges viszonyát tekintve azonban a hazai örménységnek a magyar államhoz, nem végez felesleges munkát, ki e viszony megvilágításához hozzájárul.

Nézetem szerint az örménységnek nemzetiségi jellegét kétségbe vonni alig lehet. Igaz ugyan, hogy azon töredékes szám (körülbelől 12000 lélek), melylyel az örménység bir, nem alkalmas arra, hogy az örménységet, mint nemzetiséget már a priori eltogadjuk, mert hisz akkor ép ugy lehetne beszélni vend, illir, stb. nemzetiségről; de valamint a nemzeti erő és műveltség az, melyek praedestínálnak egy többféle nemzetiségű államban, egy népfajt (Magyarországon a magyar fajt) az állami élet megvalósítására, úgy itt is nem a szám-erő, hanem azon tulajdonságok, melyek a hason helyzetben (szám-arány) levő többi kisebb népfajttöredékek fölé emelik az örményeket, fogja megadni a létjogosultságot ezen nemzetiségi kategória felállításához. Ha elejtjük a nemzetiség fogalmát, a hazai örménység ugy fog jelentkezni, mint a magyar népnek bizonyos nemzeti karakterisztikus vonásokkal megkülönböztetett árnyalata, ami magában véve csak hizelgő lehet a magyar örménységben. S ezt sokan, többek között e lapok

hasábjain (V. évf. 213 lap) Vadnai Károly így tekintik, bizonyítéka gyanánt annak, hogy az örménység a magyar állameszmével, a nemzet érdekeivel oly szoros összefüggésben áll, annyira azonosítva érzi magát a magyar nemzettel, hogy soha, egy pillanatra sem jut eszébe senkinek összehasonlítást tenni közte és a többi nemzetiségek között. Ezen megítélése a hazai örménység helyzetének a magyar néphez való tartozását tekintve, nem ment fel azon ténynek constataálásától, hogy az örménység, mint erősen assimilalódó, de jelenleg még egyéni jelleggel bíró nemzetiség jelentkezik, amely azonban szorosabban összeforrott a magyar népfajjal, amint az különben a többi nemzetiségeknél tapasztalható lenne.

A nemzetiség fogalmának constitutív elemei gyanánt fentebb már a nyelv, történet, szokások, intézmények és faji jelleg közösségét soroltuk fel.

A nyelv tekintetében, az örmény nyelv, mint társalgási nyelv erősen háttérbe szorul a magyar, mint a mindennapi érintkezés nyelve mögött, s lehet mondani, hogy nálunk nincs olyan örmény, ki a magyar nyelvet szóban és aránylag nagy (mintegy $90\frac{0}{100}$) számban, írásban is ne birná. Azonban a nemzeti nyelv közössége levén a döntő momentum, a faji jelleg megnyilatkozásában, megtartotta máig is magát. Az elemi és középiskolai oktatásban, mint önálló tanítási anyag szerepel, a tannyelv azonban magyar. Ebben lényegesen eltér pl. a román, szász nemzetiségtől. Hogy azonban az örmény nyelv fentartotta hatályát, az mindenesetre kriteriumát képezi a nemzeti jellegnek.

A történeti közösség, illetve a leszármazás közössége, mely e hazába települt örmények között az összetartozandóság érzetét költi, a másik megalapító momentum a külön nemzetiségi jelleg mibenlétére. A történeti mult, melyet az örmények e hazán kívül éltek, megtartotta emléket, él az nemzeti hagyományaikban; mert az idő folyama nem törölkötte ki azt az emlékezetből. Magyarországon és Erdélyben történt letelepedésük egy új korszakot alkot. Államilag elismert közösségben alapították városaikat, hol királyaink és az erdélyi fejedelmek által adott kiváltságok között éltek, gyakoroltak saját biráik és előljáróik által tör-

vénykezési és helyhatósági jogokat. Két városuk a különös közjogi helyzettel bíró szab. kir. városok sorába emeltetett. Magyarországon átélt történelme az örménységnek sokkal rövidebb, mintsem a közös történeti mult kapcsait meglazithatta volna, a melynek tradíciója a nemzeti összetartozás és jellegnek másik vonását képezi.

Szokásaik a népelet körében maig is fentartották nemzeti jellegöket.

Intézmények szempontjából különösen a vallásban domborodik ki egyénileg nemzeti jellegök. A vallást itt annak külső hatásában, a gyakorlásban, az Istentisztelet gyakorlásában tekintve. A vallási kultusz intensivitása, a külső isteni tiszteletben a nemzeti örmény nyelv használata, a liturgia, a külön egyházi szervezet, mely a római és keleti egyházak szervezetétől elüt, a külön nemzetiség szempontjából nem hagyhatók figyelmen kívül.

Ami illeti a faji jelleg kriteriumát, itt az erősen keleti színezetű vérmérséklet szembeötlő. Ethnographiailag a árja népcsalád ivadéka. Barna arcszín, szivós, erős organizmus, a nyelvkiejtésben a lágy hang képezik jellegzetes vonásait. De ezeken kívül számos oly ethnographiai elemet találunk, melyek a külön faji jelleg megállapításánál figyelembe vehetők.

Ezekben véljük röviden fellelhetni azon önálló nemzeti sajátságokat, melyeket a nemzetiség fogalmához megkívánni lehet. De ezzel szemben mégis azt találjuk, hogy az örmények legnagyobbbrészt a magyar nemzetiséghez számitják magukat, bizonyítéka gyanánt annak, hogy erősen áthatva érzik magukat a magyar nemzeti eszmétől. A legújabb népszámlálás eredményének kedvező percentuatiójánál a magyarosodás tekintetében, habár elenyésző csekély számban, de az örmények is kedvező befolyással lehetnek a szám-arány alakulására. S ez jól is van így!

A hazai örmények ápolják hagyományaikat, a történetet, tartásák fenn a nyelv használatát, s ez által híven megőrizték nemzeti jellegöket; de ne tekintsék magokat, külön állás által elválasztva a magyar nemzettől, mert csak így töltik be azt a hivatást, mely e hazába való letelepedésre szólította őket.

Eddigi multjok alatt a munka, szorgalom volt törekvésök, mikor a haza érdeke kívánta fegyverrel is megfeleltek (az aradi vértanúk közül kettő volt örmény), s ez a mult záloga lehet a jövőnek.

Fogolyán Tivadar.

A templom mentette meg...

„A te hited megszabadított téged“!...

Szentírás.

Abban az időben, midőn Ániból az örmény királyi szék már eltávolítottatott — élt e városban egy Ábgár nevű férfiú, kit a Gondviselés két gyermekkel áldott meg. Az egyik neve Ánusáván, a másiké Árpág volt.

Ezen idő tájban a pogány török be-berontott Örményországba és mint dühös ellensége a keresztényeknek, tüzvel-vassal pusztított mindent, fosztogatott, rabolt, gyilkolt. Győztes fegyvere már Áni városhoz közeledett. . . .

Ábgár jó eleve figyelmeztette fiait, hogy a bekövetkezhető veszély idején készebbek legyenek mindenöket, még életöket is feláldozni, hogyses Istentől elpártolni, Jézust és az ő mennyei tanítását megtagadni. Azt is mondotta nekik, hogy az Isten házát látogassák szorgalmasan és valahányszor olyan templom előtt haladnak, mely nyitva van, legyen bármily sürgős dolguk, térjenek be abba és mondjanak el legalább egy »Miatyánk«ot.

Mindketten ígéretet tettek atyjoknak, hogy a szép intéseket soha el nem feledik.

A vérszomjas török nemsokára Áni-hoz ért; megszállotta e várost és néhány napi ostrom után be is vette.

Ki irhatná le a nagy pusztítást, mit a kereszt ellenségei odabenn elkövettek? Iszonyatos a vérfürdő, mit a kőkemény szívű pogány készített.

Ez alatt egy török tiszt: Sehmet jelenik meg Ábgár háza előtt, feltöri a kapút, berohan és a jó öreg Ábgárt cselédjeivel együtt legyilkoltatja. A két testvér elrejtekezik, de később ők is kézre kerültek; Sehmet azonban, mivel

szép termetök volt, megkegyelmezett életöknek és a rabszolgák közé sorozta be őket.

Sehmet ezután nem sokára kilépett a katonai szolgálathoz s mint gazdag ur saját dolgainak elintézéséhez látott. Áni városában Ábgár palotáját elfoglalván saját kényelme szerint rendezte azt be; a városon kívül levő csinos kertet pedig, melynek közepén mulatóház is volt, és a körülette fekvő terjedelmes tért rabszolgái által műveltette. Még tégláégető kemenczéket is rakatott. Naponkint meglátogatta rabszolgáit. Ilyenkor, ha a keresztény rabszolga arczáról hullott a verejték, nevetve gyakran mondogatta: »Milyen esztelen vagy, hogy ennyire nyomorgatod magadat; pedig könnyíthetnél sorsodon; tőled függ.« Mert, ha a keresztény rabszolgák közül valamelyik hitét megtagadta és Mohamed követőinek sorába állott, a nehéz munkától azonnal felmentetett és a rabszolgák felügyelőjévé tétetett. Az ilyenek más teendője nem volt, hanem csak másokat hajtott munkára.

A török a két testvért Ánusávant és Árpágot csinos külsőjük miatt szerette ugyan; de mert kísértések alkalmával nem egyszer adák értésére, hogy ők mint keresztények akarnak élni és meghalni: Sehmet elhatározta, hogy a két testvért bármely módon hitőktől eltántoritja.

Egyelőre felmentette őket a külső nehéz munkától és házi szolgálatra alkalmazta. Itt sok kedvezésben részesültek; még vagyont is ígért nekik, ha mohamedánokká lesznek. De mind hiában! »Mivel mire sem mehetek veletek, azért tudjátok meg, hogy még csak négy hetetek van; ez alatt gondolkozzatok; ha áttértek Mohamed vallására: kegyelmet nyertek, ellenkező esetben reátok nézve bizonyos a halál; mert én házamnál nem török engedetlen szolgálkat. Válaszszatok.«

Ánusávan állhatatosan megtartotta hitét, ellenben Árpág ingadozni kezdett . . . és még a határidő eltelte előtt kinyilvánítá Sehmetnek, hogy teljesíti akaratát és Mohamed hitét fogja vallani. Hiába emlékeztette őt bátyja boldogult atyjának intéseire. »Oh öcsém, hogy lehetsz te oly balgatag, hogy egy rövid, ideiglenes szenvedés kikerülése

végett oda dobod magadat a kárhozat örökké tartandó kínjainak.«

Ánusáván szavai Sehmetet oly haragra ingerelték, hogy fogait csikorgatva így szólt: »Várj te nyomorult, majd megmutatom neked, hogy mennyire kegyelem öcsédet, s hogyan gyűlöllek tégedet.« Ezután gondolatokba merülve a téглаégető kemencze felé indult; itt magához intette a felügyelőt. »Holnap reggel keményen fűtess be a kemenczébe, mert egy rabszolgát küldök, ki azt fogja kérdezni, hogy teljesítetted-e akaratomat? Ezt fogd meg és vedd a kemenczébe; hadd égjen hamuvá.« A keresztény hittől elpártolt pogány felügyelő szavát adta, hogy a parancs teljesítése után urát azonnal értesíteni fogja.

Sehmet más nap reggel megparancsolá Ánusávánnak, hogy siessen a téглаégető kemenczéhez, és kérdezze a felügyelőt, hogy teljesítette-e parancsolatját?

Ánusáván mitsem gyanítva, azonnal elindult; útja Szt-Mihály temploma előtt vezetett; mivel az ájtatosság már elkezdődött, be ment, hogy elmondjon egy »Miatyánk«ot; de buzgó imádságba merülvén észre sem vette, hogy az idő mennyire előre haladt. Azalatt a türelmetlen Sehmet otthon már nem győzte várni az értesítést; azért előhivatja Árpágot, s meghagyja neki, hogy siessen a téглаégető kemenczéhez és kérdezze meg a felügyelőt, hogy vajjon teljesítette-e a kapott parancsot?

Árpág kettőztetett léptekkel siet; ő is a Szt-Mihály temploma előtt haladt, hol bátyja még javában imádkozott; de gonosz lelkiismerete tova üzte: nem tért be. Csakhamar a téглаégető kemenczéhez ért. »Teljesítetted urad parancsát?« — Igen is — volt a válasz, csak jer velem s meg fogod látni.« Árpág készséggel követte a felügyelőt; a kemenczéhez érnek, hol a felügyelő őt megragadja és hasztalan a jajveszékélés, hiában mondja, hogy nem ő az áldozat, hisz ő már Mohamed követője — bedobja; a szerencsétlen Árpág csakhamar a lángok martalékává lett.

Ánusáván nem fut, hanem rohan, hogy a mulasztott időt kipótolja. A téглаégető kemencze közelében látja a felügyelőt. Sehmet meghagyása szerint cselekedtél-e? — »Menj és jelentsd uradnak, hogy megtettem azt, a mit pa-

rancsolt.« Ánusáván haza sietett és átadta az értesítést. Sehmet, midőn maga előtt látta azt, a kit képzelete szerint a lángok már elhamvasztották — elsápadt s remegett tagjaiban; végre mérges szavakkal támadta meg Ánusávánt, hogy miért teljesítette parancsát oly későn?

Ánusáván leplezetlen őszinteséggel bevallott mindent; elmondta, hogy boldogult atyja gyakran intette életében gyermekeit, hogy akármilyen sürgős legyen dolguk, mégis ha templom előtt haladnak, menjenek be és végezzék el rövid imájakat. »Most is — így folytatta szavait — már közeledtem a Szt-Mihály templomához, midőn eszembe jutott atyám figyelmeztetése; bementem, meghallgattam a misét, sőt megvártam az áldást is; azután tüstént a parancsolt helyre siettem.« Sehmet figyelemmel hallgatta Ánusáván szavait, azután egy mély sohaj . . . és így szólt: »Oh Ánusáván! a te Istened, kinek te szolgálasz, a mindenható igaz Isten; imádja Őt az egész világ; mert az Ő véghetetlen műve, hogy az én tervem — meghiusult; ellenben azt, ki őtet, félelem miatt megtagadta, megbünteté; mert tudd meg, hogy öcséd vettetett helyetted a tüzes kemenczébe.« Ezen eset oly átalakító hatást gyakorolt reám, oh Ánusáván! hogy e pillanattól kezdve — nyíltan bevallom — a keresztények Istenét imádom és Mohamed vallását megvetem.«

Ánusáván szemeiben a fájdalom és öröm könnyei csillogtak; sajnálta szerencsétlen öcscsét, de örvendett ura csodás megtérése felett; miért meghatottságában csak ennyit mondhatott: »Ime ezt az Isten cselekedte, dicséretesék és áldassék sz. neve mindörökké.« Erre Sehmet Ánusáván nyakába borult és sirt. . . Azután megismerkedett a keresztény vallás hitczikkelyeivel és megkeresztelkedett. Hátra levő rövid idejét az Isten szolgálatára szentelé. Végrendelésében összes vagyonát a hitében állhatatos, buzgó téri-tőjének Ánusávánnak hagyományozta.

Fáraó Simon.

Kisebb közlemények.

„Kamenietz-Podolski.“ A szentpétervári statisztikai hivatal közleménye szerint a podoliai kormányzóságban fekvő K a m e n i e t z nevű kis helységben huszonhárman találtattak olyanok, kiknek életkora 105—114 év között van; a kik közül tizenhárom férfi és tiz nő. A most említett oroszországi helység (Kamenietz-Podolszki) különben reánk nézve még emlékezetesebb arról, hogy a magyarhoni örmények elődei a moldvai fejedelemség területére költözésük előtt, Podoliában, sőt épen az előbb nevezett helységben is le voltak települve, mint hontalan menekültek; (mutatja ezt a mai »Gámenctzi« családnév is, mely etimologice ama helységnévre vezethető vissza); sőt a mint tudjuk, napjainkig fenmaradtak ott az örményekről vezetett anyakönyvek, — az egykori örmény kolónia eme becses írott emlékei; melyek az utóbb Moldovából Erdélybe áttelepült őseinknek ottani elődeiről, ezeknek Podoliában tartózkodásuk ideje alatt vezettettek, s melyek nemcsak történeti és ethnographiai, de különösen a mi leszármazásunkra nézve, jelentékeny genealogiai érdekel is birnak. Az örmény philológiának hazánkbeli művelői közül mindenesetre jelentékeny érdemet szerezne az, a ki eme csakugyan nagybecsű, eredeti és hiteles, a mellett sok irányban tanulságos eredményekre vezethető forrásokat a helyszinén átbuvarolná, — s azokból czélszerű publicatiokat vagy tüzetes anyagfeldolgozásokat eszközölne. Ezek kétségkívül fontos és bő adalékokat szolgáltatnának a mai erdélyrészi örménységnek, beköltözés előtti társadalmi, műveltségi s egyéb (egyházi és polgári) közviszonyainak történeti fejlődéséhez is, s korrajzilag mintegy felújítanak a mai nemzedék előtt a rég letűnt idők, megőrzésre méltó emlékeit, s továbbá ápolást érdemlő — részben már is elmosódott — nemesebb hagyományait. Oszintén megvallva mi magunk is foglalkoztunk már e tervvel, melytől függ az is, hogy az örménységnek — (az Ararát és Kárpát-bérczek közti) — több százados költözködéseiben követett út-iránya történetileg és földrajzilag minél pontosabban megállapítható legyen, — s ha körülményeink engednék, mi lennénk elsők, kik időt, költséget és fáradságot nem kímélve, a galicziai határszéltől nem messze levő, oroszországi helység örmény anyakönyveit tehetségünk szerint igyekeznénk áttanulmányozni s a magyar családtani tudomány érdekében haszonnal értékesíteni; melyek — főleg a későbbi moldvai emlékekkel és hagyományokkal egybevetve, — egyes magyarhoni örmény családok korábbi leszármazására nézve is, meglehet, egészen új és nem várt fényt derítenének!

Örmények Jassiban. Romániában van személy- és vagyonbiztonság, de nincs kurd vagy cserkez; vallás- és tanszabadság uralkodik itt, az örmény iskolákban taníthatnak örmény földrajzot, történelmet; csak egy baj van: szemlátomást apadnak az örmé-

nyek. A mely városban 40 esztendővel ezelőtt négyszáz örmény család lakott, ott most csak 150—180 család van. És ha az apadás okát keressük, azt találjuk, hogy 1000 örmény közül alig 3—5 nősül meg. E betegség nemcsak az örmények közt pusztít, hanem el van terjedve Romania többi keresztény nemzetei között; ezektől ragadt az örményekre is. Az üresen maradt helyeket a zsidók foglalják el. — Most térjünk be Jassiba és szóljunk e város örményeiről. A jassii örmény templom 1395-ben épült; e szám mutatja, hogy a jassii örmény kolónia már a XIV. században megvolt. Idővel az örmények száma mindinkább szaporodott; ezen állítás igazságáról tesznek tanúságot a második örmény templom és több utcának neve. E nevek következők: »Örményútca (Strada Arména) — »Örmény-útcácska« (Stradela Arména) — »Örménykáporna-útca (Strada Capelei Arméne) — »Örmény-városrész« (Mahala Arména) — »Örmény városrész-útca« (Strada Mahalalei Arméne). Nevezetei az utcáknak, melyekben mind örmények laktak, megmaradtak, de az örmények száma megkevesbedett.

Irodalom és művészet.

Öt Ájvázovszki-kép. Az első Acropolis egy részét mutatja. Éjszaka van; fent csillagok ragyognak, az égboltozaton a hold ezüst sugarai fénylenek, lent balról dörgő Jupiter és jobbról Athenae oszlopos temploma; a kettő között az örök tűz, melynek fénye azoknak arczaít világítja meg, kik égfelé emelt kezekkel mondanak dicséretet az olympi isteneknek; azok közt van három szép női alak is. — A második képen a néző a végtelenséget: az eget és a tengert látja; az egen az éj királynéja, a vizen néhány naszád evez; a messze távolban sziklatetón Homer énekel, kit hellenek vesznek közül. E képhez a tárgyat a hagyományból merítette a festő. A harmadik képen zöld mezőn juh-nyáj látszik, a juhak egyik része legel, a másik nyugódva kérődzik. Az ég tiszta. — A negyedik képen a Boszporus van festve, mely fölött kelőben van a hold; míg a hold ezüst fénye megvilágítja az égrenéző minareket és magas tornyokat, addig egy gőzhajó siklik tova a vizen. — Nézzük meg az ötödik csodaszép képet: Sötét, vést-jósló az ég; a tenger fölött, mely hullámokat vett, sűrű fellegek; a tenger közepén hajó, mely majdnem elmerül, a hajó szélen kétségbe esett emberek, kik a szabadításukra siető naszádot úgy üdvözlik, mint az ég küldötte angyal.

Az örmény hírlapirodalomból. A Konstantinápolyban örmény nyelven megjelenő »Hájrenik«. (A Hon) című hírlap közelebről a szultán parancsára betiltatott. E lap, mely az oroszországi örmények szomorú helyzetet élénk színekkel ecsetelte, — mint az orosz »Moskovskija Vjedomosti című lap írja, — egyenesen Oroszország kívánságára tiltatott be, az ottani örmény-üldözésekről irt tudósítás miatt.

Közgazdasági élet.

Magyar-keleti csomag-forgalom. Kereskedelemügyi miniszterünk külön magyar-keleti csomag-forgalmat rendeztetvén be, ennek közvetítésével a magyar-kereskedelmi társaságot bizta meg. A miniszter ezen ugynevezett »messagerie« szolgálat igénybevételére annak idején felkérte az osztrák, a német-birodalmi, a szerb és a bulgár kormányt! A csomagforgalom csakhamar örvendetes lendületet vett, s a nevezett kül-államok kormányai ezen felajánlott szolgálatot tényleg igénybe is vették. Ekként a csomag-forgalom keletre ma már teljesen magyar közvetítéssel eszközöltetik s mondhatni az egész kelet felé irányuló forgalom kiváló tényezővé is vált. — A magyar csomag-forgalmi szolgálat berendezéséről a külföldi lapok is ismételve teljes elismeréssel emlékeztek meg, s közöttük a müncheni »Allgemeine Zeitung« ki is emelte azon előnyös és fontos szolgálatot, melyet ezen közvetítés a hazai kereskedelemnek keletfelé nyújt. Kereskedelmi miniszterünk, hír szerint, újabban a fiume-málta-tuniszi »messagerie«-szolgálatot is berendezni kívánja; a mely tervezett intézkedésnek előnyeit felesleges bővebben magyarázni, — csakhogy kívánatos, miszerint hazai kereskedelmünk minél nagyobb mérvben vegye igénybe ezen részére nyújtandó újabb fejlesztő eszközöket!

Naftaforrások a Kaukaszban. A Kaspi-tenger környékén, tudvalevőleg roppant mennyiségben fakadozik fel a földiolaj (nafta.) Legújabban Baku mellett fedeztek fel rendkívül gazdag naftaforrást, mely naponként több, mint ötezer tonna földiolajat ont ki magából, úgy hogy a kiömlő anyag, mintegy jókora patak veszi az útját tovább. A forrás kiaknázására alakult részvénytársaság óriási jövedelemre számít, annak daczára, hogy a földolaj ára, az igen rohamossá vált kínálat folytán, mintegy harmincz perczenttel csökkent.

Mi újság az örmény világban?

Dseráz Minász felolvasása. Londonban egy társulat felszólítására, Dseráz Minász, a »L'Armenie« szerkesztője négy felolvasást tartott az örmény iradalomról. A negyedik felolvasás után Hol Arthur, tekintélyes angol így szólott: »Ha mi angolok nem küldhetünk nagy összegeket Örményországba, hogy azokkal a keresztények szorult helyzetén könnyítsünk, legalább imádkozunk érettök, hogy Isten szabadítsa meg őket.«

A jávai örmények, kik mult év mártz. 14-én indultak ki Bataviából, jártak Egyiptomban, Jeruzsálemben, Smyrnában, Konstantinápolyban, Bulgáriában, Velenczében, Londonban, Párisban — nov. 20-án tértek Marseillén át vissza hazájokba. Utjokról lapunk már tett említést.

Felélős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosútvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.